

לענין הלכה

הערות מעשיות בהל' שביעית והל' מוקצה

גליון 346

גליון זה מודפס לעורר לב המעיין בלבד ולא לסמוך עליו למעשה

וכן פסולת רטובה (כגון מרק ירקות), כיון שהם ממאיסים את פסולת השמיטה, ובודאי שלא להשליך לשם חומרים חריפים וכדומה שהם מפסידים ומקלקלים את הפסולת השמיטה מיד (שערי שמיטה להגרי"י טשזנר שליט"א פ"ו עמ' סה). ואין להשליך דברים סרוחים ובזוים, אפילו בתוך שקית.

עצמות בתבשיל של שביעית

שאלה: עצמות המבושלות במרק שיש בו קדושת שביעית (וקבלו את הטעם של המרק) האם צריך להיזהר מהן משום קדושת שביעית?

תשובה: עיי' בשו"ת מנחת שלמה (ח"א) שלפי המציאות היום הרבה נוהגים לאכול עצמות עוף, והוא ראוי לאכילת אדם עכ"ד, ולכאורה לפי זה היה אסור לזרוק עצמות אלו בפח, אלא צריך לשים אותם בפח שמיטה [ויש לברר מה המציאות היום בענין זה].

וכן כתבו הפוסקים שעצמות שהדרך למצוץ אותן אסור לאבדן, ועל פי רוב ביום ראשון עדיין ראויין למוצץ (שו"ת שבט הלוי ח"ג סי' קי"ב אות ב', עי' חוט שני (עמ' רמח) הו"ד בלקט הל' שביעית להגרי"א דינר שליט"א).

פרי שראוי למאכל ע"י הדחק

שאלה: הלוקח פירות/בנות של שמיטה שאינן בשלות כל צרכן, אך ראויות למאכל ע"י דחק, האם מותר לאוכלן או ראוי להמתין עד שיהיו ראויים לאכילה?

תשובה: דעת הגר"נ קרליץ זצ"ל (חוט שני עמ' רמ"ט) דתבשיל שביעית שהוא מר מאד ואפשר לתקנו ולהמתיקו, אם בני אדם נמנעים מלאוכלו במצב כזה, אין לאוכלו עד שיתקנו^א.

פירות שהיו תחת המיטה

פירות שביעית שהיו מתחת למיטה שישנו עליה, אסור לזרוקן לאשפה אף אם הוא נוהג תמיד כדעת הגר"א לאוסרן באכילה (הגרי"ש אלישיב זצ"ל פסקי הגרי"ש שביעית עמ' צח)^ב.

בשר וחלב בפח שמיטה

שאלה: האם מותר להניח בפח שמיטה ירקות שהתבשלו עם

בשר יחד עם ירקות של שמיטה המעורבת בגבינה.

תשובה: כיון שאסור לאוכלם כאשר הם מעורבים ביחד משום תערובת בשר וחלב, כשיתן שניהם ביחד לתוך אותה שקית, נחשב שמפסידם בידיים ולכן יש להניח אחד מהם בשקית נפרדת (הגרי"א דינר שליט"א בשם הגר"נ קרליץ זצ"ל לקט מים חיים עמ' 48).

הל' מוקצה

המשך לדיני מוקצה ובסיס בשבת חנוכה, ועם ימי שישי הקצרים נביא שאלה בעניני הכנה לשבת כדי להימנע משאלות של הזזת מוקצה בשבת.

^א אך עיי' מסי' שביעית פרק ד' משנה ח' הבוטר משהביא מים אוכל בו פתו בשדה הבאיש, כונס לתוך ביתו וכן כיוצא בהן בשאר שני שבוע חייב במעשרות ופי' הר"ש ע"פ הירושלמי כשמתחילין להתבשל.

ומשמע שמותר לאוכלו אם כבר התחיל להתבשל, אלא שאפשר לומר שבזמננו שרוב בני אדם נמנעים מלאוכלו כן איקרי לא כדרך ואסור

^ב דצריך לחוש לחומרא לדעת הסוברים שאינם נאסרים באכילה. כשהיה נשאל מרן הגרי"ש זצ"ל על מאכל שהיה תחת המיטה האם מותר באכילה, היה משיב: "בהגהות רעק"א על השו"ע כתוב בשם תשו' שבות יעקב שדברים שיש בהם רוח רעה דיעבד מותרים באכילה. אף שיש מקום להחמיר אבל מן הדין זה מותר". ולכן אין לאבד פירות שביעית משום זה.

האכיל ילדים פירות שביעית

לקלף פירות כדי להאכיל ילדים: מותר לקלף פירות וירקות של שמיטה שאינם יכולים לאוכלם עם קליפתם, אף על פי שאין הדרך לקלף פירות אלו לגדולים (משפטי ארץ פכ"ב סעי' כ). כיון שדרך אכילתם בכך, אמנם אין דרכם קובעת להחשיב את הדבר כדרך גם לגדולים (משפטי ארץ שם הע' 35 בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל).

אכילה גסה - נתינה לתינוק נגד רצונו: כתב בס' ישועת דניאל (פ"י סעי' ס' עמ' קסט) תינוק שאינו רוצה לאכול ומכריחו לאכול, אם הוא צריך לאכול לבריאותו אלא שאינו רוצה לאכול, מותר להאכילו פירות שביעית, אך אם אינו צריך לאכול, והאכילה היא נגד רצון התינוק, יש לזה דין אכילה גסה, ונקרא הפסד פירות שביעית. וכל שכן שאין להכריח חולים או זקנים או חלופים שיאכלו יותר מכדי יכולתם, שזה נקרא הפסד פירות שביעית עכ"ד.

שאלה: האם מותר לתת מאכלים הקדושים בקדושת שביעית לילדים באופן שיגרום להן הפסד?

תשובה: מותר לתת פירות שביעית לילדים אע"ג שחלק מהמאכלים יפסדו לפי שזה דרך אכילתם אך י"א שאין לתת פירות לתינוק שדרכו לקלקלם בתחילת אכילתו (סי' דיני שביעית פי' ט"ז סי' ט"ו). יש שכתבו שטוב שלא לתת לתינוק מאכל שביעית יותר ממה שדרוש לו כדי שלא יפסדו (הגר"ש וואזנר זצ"ל דיני שביעית שם, עיי' דרך אמונה פ"ה סק"ג).

וכתב בס' משפטי ארץ (פכ"א סעי' יב) מותר לתת פירות שביעית לקטן היודע לאכול את רוב הפרי, אע"פ שעלול לקלקל מקצתו, אמנם אם רואהו שמקלקל יש למונעו (סדר השביעית בשם החזון איש). ועי' בפסקי הגרי"ש (יו"ד עמ' רכג) דגרם הפסד מותר בשביעית. לכן מותר ליתן לתינוקות פירות שביעית, אף אם הם עלולים להפסידם, מ"מ היו רק גרם.

יש לחנך ילדים מהגיל שהם מבינים לא לגרום הפסד לפירות שביעית (דיני שביעית ט"ז י"ד דשם הביא בדרך אמונה (שם) ובציון הלכה פ"ה ס"ק כח בשם החזון איש).

ועי' בחוט שני (עמ' רסח) אם נותן לתינוק מאכל לאכול ומסתמא התינוק גם יפסדו הו"ל כנותן לו לאבדו [זולת אם נאמר דבאיסורי אכילה לקטן מחמירין טפ"ן, וי"ל דבאמת אם נותן לתינוק מאכל לאכול ולא לשחק עמו והוא אוכלו כדרך אכילתו בשאר שנים ורק דבדרך אכילתו מתפורר קצת ונפסד אין זה מיקרי שנותן לו להפסד אף למאן דס"ל דגרם הפסד אסור כיון שאוכל כדרך אכילתו בשאר שנים, ומ"מ כשרואהו שמפסיד את המאכל צריך להפרישו. ואם הגיע לחינוך ודאי צריך להזהירו מלהפסיד, אבל אם נותן לו מאכל שבידוע שהתינוק משחק עמו ורק שאוכל קצת ממנו הו"ל כנותן לאיבוד ואסור אף למאן דס"ל דגרם הפסד מותר דהו"ל כנותן לו ע"י הפסידו ואסור מדין ספיה בידים עכ"ד.

חינוך ילדים בהפסד פירות וירקות יבול נכרי (לנוהגים קדושת שביעית ביבול נכרי): ויתכן שיש מקום להקל יותר ביבול נכרי לגבי ילדים לסמוך על דעת המקילים שאין בו קדושה כלל.

פסולת יבשה בפח שמיטה

שאלה: האם מותר לשים פסולת יבשה כגון ניירות וכדו' בפח שמיטה?

תשובה: אין מניעה להשליכם בפח שמיטה עם שיירי מאכלי שמיטה היות שאינם מקלקלים אותם וכן כל כיוצא"ב. אך יש להקפיד שלא להכניס לפח שמיטה את הלכלוך של נקיון הבית,

להסיר בערב שבת חפצי מוקצה מדלת של המקרר או מגירת השולחן

יש לעיין האם צריך להסיר חפצי מוקצה (כגון אורז לא מבושל) מדלת של המקרר או (מדלת) המקפיא מערב שבת, או מגירת השולחן (אפילו באופן שאין השולחן נעשית בסיס לדבר האסור).

ואמנם התיירו פתיחת המקרר כיון שהוה טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, יתכן שזה רק היתר בדיעבד, אכן לכתחילה צריך להסיר את המוקצה מערב שבת כדי שלא לגרום טלטול מן הצד, כמו שהעדיפו חז"ל להמנע מטלטול מן הצד אף באופן המותר וכדברי שו"ע להלן:

ע"י שו"ע (ס' שט סעי' ג) כלכלה מלאה פירות ואבן בתוכה, אם הם פירות שאינם נפסדים, ינערם וינער גם האבן עמהם ולא יטלנה עמהם. [וה"מ כשא"צ אלא לפירות או לכלכלה; אבל אם היה צריך למקום הכלכלה, מטלטלה כמות שהיא].

וביאר המשנה ברורה (שם ס"ק י ד"ה אבל אם הם) כיון שיוכל באיזה עצה לתקן שלא יטלטל האבן לא הקילו בזה אף שהוא בסיס לאיסור ולהיתר וכן אם יכול לנער האבן לבד מתוך הכלכלה ולהשליכו ג"כ מחויב בזה וכמבואר לקמן בסימן ש"י ס"ח בהג"ה:

האם יש חיוב להסיר המוקצה מבעוד יום: וכן אם יכול להסיר את הדבר מוקצה מבעוד יום, כדי למנוע את הטלטול מן הצד או את הניעור של הדבר מוקצה בשבת, דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל (שבות יצחק מוקצה פ"ב אות א) שצריך לעשות כן. והוסיף, שמטעם זה כשמונח דבר מוקצה במגירה שרוצה לפותחה בשבת, או כשמונחים דברי מוקצה על דלת המקרר, כגון מיני מאכל חיים שאינם ראויים לאכילה, צריך להסירם מערב שבת.

צרו מפתחות: וכן לגבי צרו מפתחות שיש בו דבר מוקצה, דעתו (מאור השבת ח"ד ס"י"ד הע' צג) שירא שמים יוציאנו מערב שבת, אם אין טירחא בדבר.

וע' דברי הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (טלטולי שבת אות י"ז, או"ח ח"ה ס"י כ"א אות ח') לשונו בהערה³.

וכ"כ בס' שש"כ (פ"כ סעי' עט מהדו"ח) "באשר לדלת המקרר אשר מניחים בה דברי מוקצה (כגון תרופות שלא משתמשים בהן בשבת), לכתחילה אם רק אפשר, לא יניח בה דברי מוקצה, כי בפתיחת הדלת הוא מטלטל מוקצה, אלא יניחם באחד מהדפים של המקרר", ואולם במקום הצורך כתב בשם הגר"ש⁴ אויערבך זצ"ל שמוותר להניח אותם בדלת ומותר לפתוח ולסגור את דלת המקרר כדי להוציא ולהכניס דברי אוכל וכדו'. וכן ע' באלבא דהלכתא (חני"ח עמ' ל"ט טור ג') בשם הגר"נ קרליץ זצ"ל "דלכתחילה יש להסיר את דברי המוקצה מהדלת של המקרר בערב שבת".

מאידך, בשם הגר"ש⁵ אויערבך זצ"ל הובא (ארחות שבת פ"יט הע' שפ) שאינו צריך להסיר את הדבר המוקצה מערב שבת⁶.

וכן דעת הגר"מ שטרנבוך שליט"א (תורת היולדת פרק ב סוף הע' י (מהדו"ח)) "לא שמענו שאם יש במגירה חפצי מוקצה ועיקר שימוש אינו לכך, והוא בטל וטפל לחפצי היתר, שיהיה צורך להוציאם לפני שבת".

שכח מוקצה המונח בכיס הבגד

שאלה: אחד שם לב בליל שבת שיש לו כסף בכיס, האם מותר לטלטל הבגד, והאם חייב לנער המוקצה?

תשובה: יש לחלק בין כיס מכנסיים לכיס חולצה: בגד שיש בו כיסים אשר מונח בהם מוקצה יש להבחין בזה בין כיס העשוי כמין שקית בד התפורה בשפתיה של הבגד, וכפי שמצוי בכיס

מכנסיים (כיסים מעין אלו שכיחות גם בחליפות ומעילים), לבין כיס העשוי על ידי תפירת בד אל הבגד והכיס נוצר מצירוף פיסת הבד הזו עם עצם הבגד, וכפי שמצוי בכיס של חולצה (ע' מ"ב סי' ש"ק ל, ארחות שבת פ"יט סעי' שא).

עוד יש לחלק בין אם שכח המוקצה בכיס או הניח בכוונה המוקצה בכיס: במקרה שהמוקצה הונח בכיס בכוונה שישאר שם בשבת, בזה יש לדון מצד בסיס לדבר האסור ובמקרה שהמוקצה נשאר שם שלא מדעתו, בזה לא חלים דיני בסיס לדבר האסור וכדלהלן:

(1) **בכיס מכנסיים – אין המכנסיים נעשים בסיס:** בגד שיש בו כיסים העשויים כמין שקית בד התפורה בשפתיה אל הבגד, כפי שמצוי בכיס מכנסיים, והניח [אפילו בכוונה] מערב שבת דבר מוקצה בכיס, אין הבגד כולו נעשה בסיס לדבר האסור, כיון שחפץ המוקצה אינו מונח על עיקר הבגד אלא מונח בכיס שהוא חלק טפל לבגד, ומותר לטלטל את הבגד (רמ"א סי' ש"ק ע"ז מ"ב שם ס"ק כט).

(2) **אמנם יש מחמירים** שאם יכול לנער את המוקצה מן הכיס אין לטלטל את הבגד אלא אחר שינער ממנו את המוקצה (מ"ב שם).

(3) **אסור לטלטל הכיס לכל השבת:** וכתבו הפוסקים דאף שהבגד כולו לא נעשה בסיס למוקצה המונח בכיס מכל מקום הכיס עצמו נעשה בסיס ואין לטלטלו בפני עצמו, ולכן אסור להכניס ידיו לתוך הכיס הזה, ואפילו לאחר שהוסרו המעות מתוכם (דבבין השמשות אתקצאי הכיס למעות (מ"ב שם)).

(4) **דרך לנער הכיס:** כאשר בא לנער את המוקצה מן הכיס, אל יאחז בכיס עצמו וינערנו, דנמצא מטלטל מוקצה, אלא יאחז בבגד וינער ממנו את המוקצה (ראה מ"ב שם ס"ק כטו וארחות שבת שם).

(5) אם מתיירא לנער את המוקצה ממקומו מחשש שמא יאבד מותר לילך למקום משתמר ולנער שם (ע' רמ"א סי' רסו סעי' יב ומ"ב שם ס"ק לה).

מוקצה שנשאר בכיס של בגד מחמת שכחה

אף אם שכח מוקצה בכיס של מכנסיים בכל זאת יש מחמירים שצריך לנער את המוקצה (מ"ב שם סוף ס"ק ל מדברי השו"ע בשכח אבן על פי חבית (ס' שט סעי' ד)). וראה ארחות שבת פ"יט סעי' שג).

כיס חולצה

בגד שיש לו כיס העשוי על ידי תפירת בד אל הבגד [כגון כיס חולצה] והניח בו מערב שבת בכוונה דבר מוקצה נעשה כל הבגד בסיס לדבר האסור ואין לטלטלו בשבת כלל, והטעם משום שבכיס העשוי בצורה כזו מונח המוקצה על עיקר הבגד, ונעשה הבגד בסיס לדבר האסור. ואם שכח דבר מוקצה בכיס אין הבגד נעשה בסיס לדבר האסור ומותר לטלטלו וללובוש אך צריך לנער ממנו תחילת את דבר המוקצה אם אפשר לעשות כן. (ע' מ"ב סי' ש"ק ל, ארחות שבת שם סעי' דש).

'יששכר חמור גרם' עיני סיום מסכת

כתב החפץ חיים (שם עולם חלק א פרק ז) כתיב בתורה יששכר חמור גרם [חמור בעל עצמות סובל עול תורה כחמור חזק שמטעינין אותו משוי כבד. רש"י] רובץ בין המשפתיים היינו שדרכו של חמור לילך ביום ובלילה ואין לו לינה בבית וכשהוא רוצה לנוח רובץ בין התחומין בתחומי העיירות שהוליד שם פרקמטיא [רש"י] היינו שדרכו של ת"ח לייגע עצמו בתורה ביום ובלילה ואינו נותן שום נוח ותענוג לגופו ומתי דרכו לנוח קצת כשהוא מסיים איזה מסכתא שאז דרכו לעשות יומא טבא לכבוד התורה כמו שאמרו חז"ל ואח"כ כיון שנפש קצת חוזר ומתחיל מסכת חדשה ויגע בה ביום ובלילה דומיא דיגיעת החמור הנ"ל.

לעי"נ

זקננו הרב מנחם פינחס ב"ר יצחק יהודה

זצלה"ה יארע

לרגל היארצייט החל ב"יג טבת

לתרומות הערות והארות – 0533-163-916 נא להשאיר הודעה (מ. הרסקין מודיעין עילית)

ניתן לקבל הגיליון במייל: g089285647@gmail.com

וכן הגיליון 'ללמוד ולקיים' על סדר הדף היומי

"קו בארבע אמות" 0722-549-661

דף היומי: ענינים מעשיים - שלוה 1,2 לענין הלכה - שלוה 3 שיעור יומי על הל' שכנים בשלוה 6,8

³ "והנה דפדת (לוס לף) - ועי' מג"א סימן ש"ח ס"ק י' דנייר חלק הוי מוקצה) שאפשר לשלוף הדפים ממנו, מסתבר שתלוי לאיזה צורך חיברו רק באופן זה. דאם הוא מחמת שאינו רוצה לחברו באופן יותר קבוע, מחמת שאולי יכתוב דבר שאינו ראוי כל כך ויוציאם משם, אין זה חיבור, וצריך לשולפם (את הדפים החלקים) קודם השבת. ואם כך חיברם מחמת שבעת שירצה להדפיס מה שכתב, יהיה לו קל להוציאן ולהעתיק משם לדפוס, הוא עדין כלי אחד לרוב הזמן, ולא צריך לשולפן קודם שבת".

⁴ וביאר בארחות שבת (שם) טעם הדבר, אם המוקצה במקומו הקבוע מסתברא שלא הטריחו חז"ל לשנות מבעוד יום את מקומו הקבוע. ועוד י"ל לא מצינו שיוצרך אדם לעשות פעולות בערב שבת כדי להימנע מניעור מוקצה המותר בשבת. עוד הביא מרהיטת הפוסקים שא"צ לדקדק בכך, שאם כן היו צריכים לכתוב בנר שעל גבי הדלת [ס'] רעז סעי' א] שאם יש לו מקום אחר ליתן את הבר אל יתנו אחרי הדלת משום שמכניס עצמו לטלטול מן הצד ע"ש עוד.